

El pediatre Pompeio Pascual

ORIOI CASASSAS

Era el dia u d'agost de l'any 1920. La veritat és que hi havia motius de sobres per sentir-se inquiet: entrar com a metge intern a la Casa de Maternitat i Expòsits de Barcelona al cap de dos mesos de finalitzada la carrera, sense haver vist mai un lactant hospitalitzat, era, realment, tota una aventura. I això que –en virtut d'unes oposicions– havia estat adscrit durant quatre anys a la Càtedra de Pediatria com a alumne intern; és clar que el catedràtic, el professor Martínez Vargas, s'ocupava molt més de les relacions exteriors de lluïment que de les responsabilitats de la docència. A més aquelles primeres setmanes d'agost, a la Maternitat, no es pogué comptar –per motius casuals– amb el guiatge del doctor Joan Casasayas, l'únic metge numerari que complia de debò. El novell intern Peius Pascual –que acabava de fer vint-i-tres anys– resolgué el conflicte amb la honestedat que l'acompanyà tota la vida: confessà a les experimentades germanes de la caritat la seva ignorància pel que fa a la dietètica i els demanà que fossin elles les encarregades d'orientar-la, que ell ja s'ocuparia de prescriure el subnitrat de bismut o el làudan o l'extret de ruibarbre. Anys més tard, quan el doctor Pascual referia aquells temps, ho feia amb aquestes paraules: «Els pediatres dels anys vint, pel que fa a dietètica infantil, havíem de confessar que només sabíem que no sabíem res.»

La formació

La Maternitat de Barcelona, és cert, havia passat de mort a vida el dia que dels locals rònecs del carrer de Ramalleres, amb el torn giratori d'abandó, fou traslladada als edificis plens de sol del barri de les Corts. Tot i així, la institució continuava essent un clos aïllat, secret, destinat a acollir unes embarassades que, un cop ingressades, perdien fins i tot llur nom i esdevenien un número: eren solteres i calia, sobretot, mantenir ocultes les dades personals. Només tenien accés al Servei els metges numeraris, els metges interns i les llevadores internes.

A les nou del matí arribava el doctor Casasayas i es passava visita, que consistia bàsicament en la revisió dels bolquers bruts: l'aspecte de les deposicions tenia una importància capital. La monja els desplejava i «els anava ensenyant com un botiguer quan fa l'article d'una peça de roba de qualitat», recordava dels temps d'intern el doctor Pascual.

El seu càrrec –per concurs– era d'un any de durada, però la Junta de Govern de la Casa li prorrogà per un altre any. A part de l'allotjament i la manutenció i de les cent vint-i-cinc pessetes mensuals de retribució, aquesta pròrroga representà per a Peius Pascual un any de

Pompeio Pascual, amb bata blanca, a la Casa de la Maternitat de Barcelona, l'any 1920.

contacte amb els nous metges numeraris Salvador Goday i August Brossa que, amb l'esforçat Joan Casasayas, constituïren un equip inquiet, intel·ligent i treballador.

La sort dels lactants millorà radicalment: fins aleshores, d'aquells pobres «fills del pecat» –segons la hipòcrita expressió de l'època– molt pocs sobreviuen i, ara, amb l'organització d'una cuina dietètica inspirada en les directrius de l'escola alemanya –de Finkelstein i de Czerny–, l'anomenada mortalitat d'estiu, la de les diarrees, començà a reduir-se.

Al cap de molts anys, el doctor Pascual recordava l'època d'estudiant i el seu pas per la Maternitat i deia que, d'aquells temps, devia agraïment al professor de Fisiologia August Pi i Sunyer –que, en les seves classes, «des del primer dia ens adonàrem que en aquella disciplina seria desterrat el sistema memorístic d'aprendre les lliçons i que s'obria pas al mètode experimental»–, al professor de Patologia Mèdica Francesc Ferrer i Solervicens –el mestre de l'ordre, el del bon criteri–, al mestre Pere Nubiola –que feia de la seva càtedra d'Obstetrícia una viva font d'ensenyament– i, de la Maternitat, al doctor Boi Guilera –tocòleg, que sabé infondre al seu voltant el rigor que, si es vol que una obra sigui sòlida, és del tot imprescindible– i al pediatre Salvador Goday.

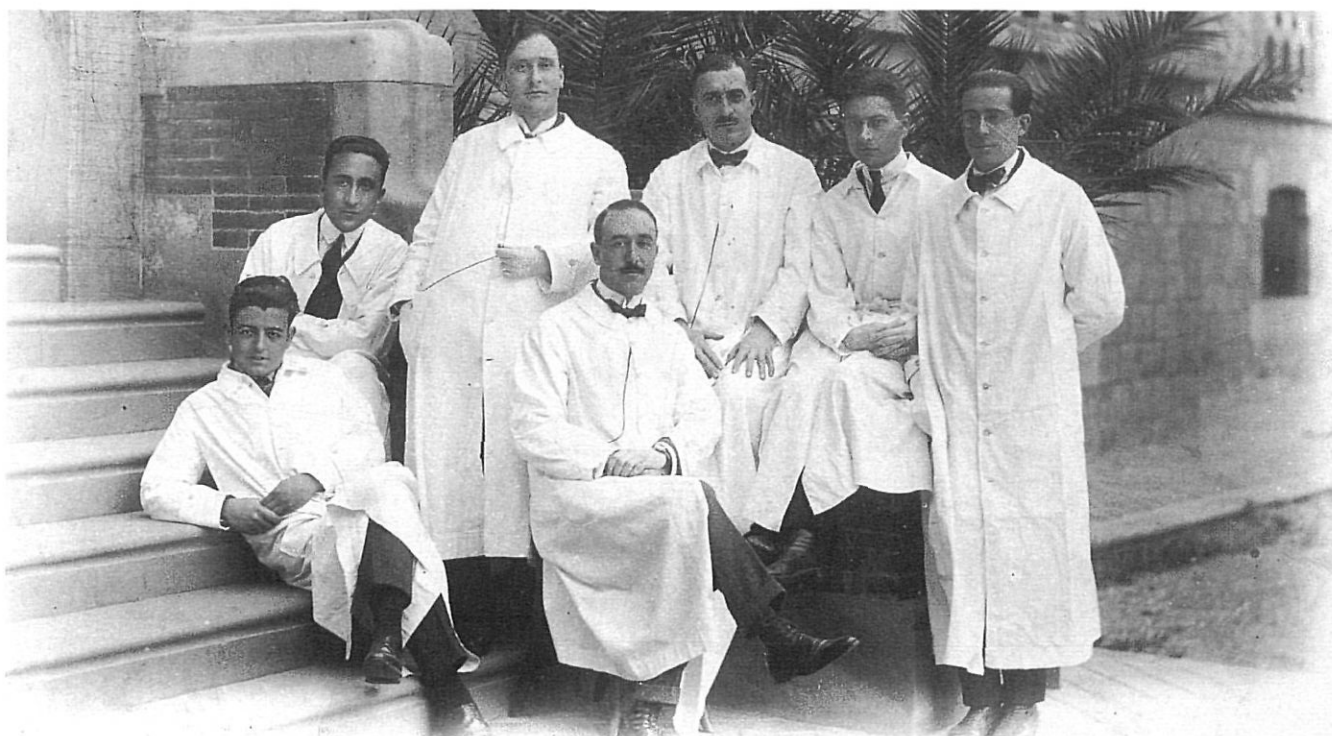
El doctor Pascual aprofità amb èxit la seva estada a la Maternitat. Ho demostra el fet que ja l'any 21 fou designat professor ajudant de Puericultura a l'exemplar Escola d'Infermeres de la Mancomunitat; i que, quan la direcció de l'Escola d'Infermeres de Santa Madrona demanà al doctor Casasayas que, a la Maternitat, fos impartit un curs de Puericultura a les seves alumnes, la responsabilitat fou delegada al jove pediatre intern, a Peius Pascual.

A Girona

Passaren els dos anys d'internat i calgué abandonar –era normatiu– el càrrec de la Maternitat. És més que presumible que a Barcelona s'hauria obert un molt bon camí professional –el fecund aprenentatge, el sentit social i docent de la missió del pediatre, la confiança inspirada als mestres– però Peius Pascual decidí instal·lar-se a Girona, la ciutat que li tenia el cor robat des dels anys del batxillerat.

A l'Institut de Girona, els professors Manuel Cazorro i Josep Estalella, a més de «desvetllar i estimular els nostres entusiasmes, posant en pràctica, amb els seus mètodes d'ensenyament, un interès extraordinari per les ciències experimentals i com a corol·lari per les idees empíriques», a més d'això fomentaren –amb les sortides fora de les aules– l'amor a l'entorn. I encara hi hagueren les passejades amb el padrí: la Girona antiga, els múltiples reflexos en les aigües de l'Onyar des del Pont de Pedra, la meravella del claustre de Sant Pere de Galligants, l'encant de la Devesa, la vall de Sant Daniel que aproxima el misteri de les Gavarres... Ah, les passejades amb el padrí!: el doctor Pascual decidí instal·lar-se a Girona. Era l'estiu del mil nou-cents vint-i-dos.

El panorama de l'atenció a la infància –a Girona i pertot arreu– era ple de llastimoses deficiències, com aquell qui diu tot estava per fer: per exemple, el pediatre era una figura pràcticament inexistent i, habitualment, era el mateix tocòleg –o la llevadora– la persona que dirigia la criança del nadó, tant si naixia a casa com en una clínica obstètrica, on mai no hi havia un pediatre adscrit. O, per exemple, no existien llets de garantia que poguessin complementar o substituir un alletament matern

Pascual, primer per l'esquerra, amb l'equip mèdic de la Casa de la Maternitat, l'any 1922.

precar i s'havia de recórrer a les dides, la poca cultura de les quals feia que resolguessin la situació del lactant que trobava poca llet al pit amb pa amb vi i sucre o amb la monyeca de pa amb anís.

El doctor Pascual era conscient que el problema, bàsicament, era d'educació. La tardor del 23, oferí d'impartir uns cursos de Puericultura a les alumnes de l'Escola Normal de Mestres; l'oferiment fou acceptat i, durant dos anys, fou el portaveu d'unes nocions essencials per a la salut infantil. No es cansava de dir que les causes de més directa influència sobre la mortalitat infantil eren la misèria i, potser encara més, la ignorància.

Com a mostra dels bastons a les rodes que hi havia en cada iniciativa, diguem que les conferències a l'Escola Normal necessitaren una autorització del «Gobierno Civil» –eren els primers temps de la dictadura de Primo de Rivera–, que arribà acompanyada de l'anunci que en representació del «General Gobernador» assistiria a les lliçons «el Teniente Coronel de Infantería Don Enrique Vilar». No fos cas que es conspirés contra el sistema.

Molt aviat, totes les famílies que acudien al Consultori de Puericultura del doctor Pascual rebien, per tal d'anotar-hi les successives consultes, el «Quadern de visites» del fill, en el qual constaven consells tan elementals com ara la conveniència de banyar el nen cada dia o de treure'l cada dia a l'aire lliure, o advertiments relatius a l'excés de roba o al risc dels consells provinents de persones poc informades.

Tota aquesta informació de puericultura pot semblar –amb ulls d'avui– supèrflua, de tan elemental; però, en amplíssims sectors de la societat, els anys vint i trenta eren encara plens de

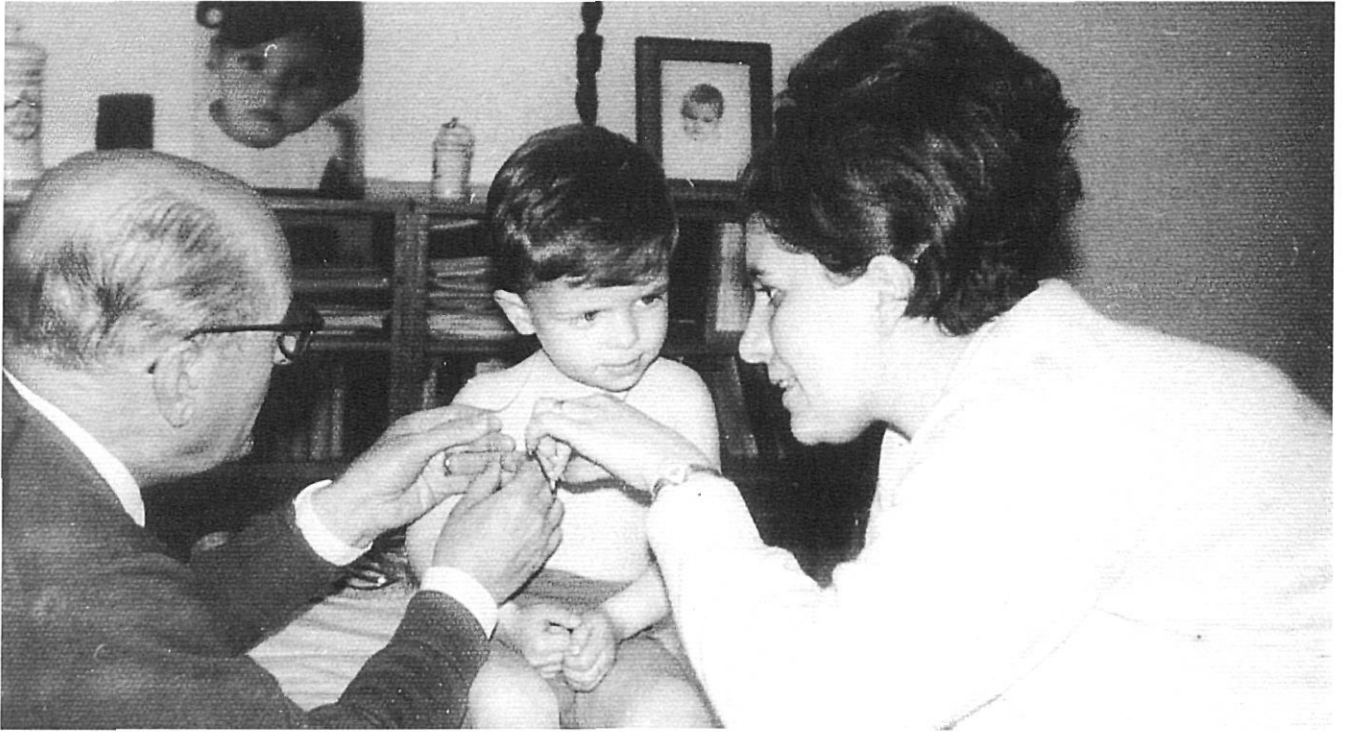
prejudicis atàvics, de rutines perniciosos i de velles matrones que es creien posseïdores de la veritat, i l'educació sanitària del poble era tot just incipient.

Com que en aquest terreny mai no serà excessiva la insistència, el doctor Pascual, l'any 1933, repeteix els advertiments i els consells; els publica el *Bulletí de l'Institut d'Higiene de les Comarques Gironines, Revista de divulgació sanitària* en un número extraordinari dedicat a les mares. Parla de l'alimentació de l'infant, del vestit de l'infant, del règim de vida i de moltes altres nocions bàsiques i exposa conceptes tan innovadors –en aquells anys– com que no es poden separar la higiene maternal i la puericultura intrauterina.

I no es cansa de reclamar la construcció d'una guarderia: l'any 31, des del càrrec de regidor de l'Ajuntament de Girona, i l'any 35 en un escrit impregnat de contingut social que dirigí al degà dels Serveis mèdics de Girona. Hi diu, per exemple, «la lluita contra la mortalitat infantil ha de merèixer atenció prioritària» o «una nació no pot ésser qualificada de culta sinó ofereix coeficients mínims de mortalitat infantil» o «la guarderia, més que una finalitat caritativa, ve a ésser un complement de la llar» o «la guarderia té una funció pedagògica, ha d'ésser una veritable escola de mares».

L'any 1928, la treballada maduresa de Peius Pascual com a pediatre féu que guanyés les oposicions a la plaça de metge encarregat dels Serveis d'Infància dels Establiments provincials de Beneficència, per a la qual s'havia fixat una retribució anual –anual, així feia més efecte– de dues mil pessetes.

A l'Hospici Provincial –l'antiga Casa de Misericòrdia–, el doctor Pascual aconseguí uns canvis essencials: obtingué que un departament fos destinat a la quarantena dels ingressats, que

El doctor Pascual al seu consultori pediàtric de Girona.

fossin construïdes unes galeries on els lactants prenen el sol i que fos disposada una sala especial per a una cuina dietètica. I, a més d'aquestes millores materials, instaurà les revisions periòdiques, les fitxes de control ponderal i les proves psicològiques. L'Hospici havia deixat d'ésser un penós magatzem d'infants desventurats.

I encara més: l'any 1932, la Inspecció Provincial de Sanitat «en atención a los relevantes méritos que en V. concurren..., su reconocida suficiencia y preparación científica y su preeminente labor de puericultor en todos sus aspectos, clínico y social» el designà Metge del Servei Oficial d'Higiene infantil. I l'any 1933, fou nomenat Metge d'Infància del Dispensari de la Lluita Antituberculosa i Acció Social de les comarques gironines.

Des d'aquests llocs de treball, el rigor, l'esperit de justícia i la tenacitat de Peius Pascual aconseguiren un sens fi de millores en l'atenció a la infància, unes millores que –sembla mentida– estaven per fer: a l'Hospital de Santa Caterina, els infants patien llur desventura barrejats amb els adults i el doctor Pascual obtingué que fos habilitada una Sala de nens; tant a l'Hospital com a l'Hospici, el doctor Pascual instaurà l'obligatorietat de la història clínica –que no se'n feien!– i posà en marxa les revisions radiològiques –pensem que la tuberculosi era el flagell de l'època, era « l'afrosa malaltia » segons va escriure una vegada el doctor Pascual.

El mes d'abril de 1936, rebé del conseller de Governació de la Generalitat el nomenament de degà del Cos Facultatiu de les comarques gironines.

A l'Hospital de Santa Caterina implicà tota la Junta Facultativa en la gestió del Centre i, com a mostra del millor funcionament, n'hi ha prou si diem que de 80 ingressos

mensuals es passà a 200 (es tractava d'un hospital i no d'un encarcerat asil) i que la reducció de la mortalitat fou d'un cinquanta per cent.

I encara tenia temps per publicar les seves observacions: al *Butlletí del Col·legi de Metges de Girona* (meningitis tuberculosa, paràlisis diftèriques) o al *Butlletí de la Societat Catalana de Pediatria* (megacòlon, kala-azar –els primers casos descrits a les comarques gironines).

Però esclatà la guerra: i el degà de l'Hospital de Santa Caterina –el doctor Pascual– dormí, durant mesos i mesos, a l'Hospital i, de nit, la porta només s'obria en la seva presència. Ni un malalt fou lliurat a cap grup de reclamants –per malcarats que fossin– sinó era amb intervenció d'una ordre judicial.

I, després, vingué l'exili.

A Xile

Peius Pascual –«amb les mans netes i les butxaques buides», digué anys després–, la muller i els fills anaren de Marsella a Buenos Aires i de Buenos Aires a Santiago, on residia part de la família de l'esposa.

Entrà a treballar al departament de dietètica pediàtrica d'uns primeríssims laboratoris d'alimentació. No estava ocupat tot el dia, la qual cosa feia possible que els matins assistís als hospitals pediàtrics i que anés a les classes, on prenia apunts com la resta dels estudiants.

Només feia tres mesos que havia arribat a Xile quan fou nomenat metge *ad honorem* de l'*Hospital Clínico de Niños Roberto del Río*, de Santiago.

La consulta a casa seva s'alternava amb la presència als dispensaris dels barris perifèrics.

A Xile hi havia un altre pediatre exiliat: el mestre alemany Heinrick Finkelstein, que havia arribat, fugint dels nazis, també aquell mil nou-cents trenta-nou. Amb Peius Pascual establiren una molt bona amistat, a l'extrem que «l'honor de conèixer el professor Finkelstein fou un veritable bàlsam per a la nostra adversitat», confessava rememorant aquell temps. En una carta de novembre del 56 a Pere Calafell, mestre de pediatres que reunia els amics al seu domicili en unes sessions científiques privades, diu: «M'agradaria molt donar a conèixer en una de les vostres reunions què és la Universitat de Xile i molt en particular la pediatria xilena. Això jo ho volia lligar amb l'emocionada memòria que guardo del professor Finkelstein». I Finkelstein feia gairebé quinze anys que havia deixat aquest món.

El juny del 48 la família Pascual emprengué el viatge de retorn a Girona, a la Selva, a les Gavarres. Abans de marxar, la *Sociedad Chilena de Pediatría* concedí el títol de Membre d'Honor al doctor Pompeo Pascual.

A Girona

Feia cap a deu anys que s'havia acabat la guerra, però els vencedors conservaven tot l'urc: consentiren la seva inscripció al *Colegio Oficial de Médicos de la Provincia* amb l'avertiment, això sí, que «*queda invalidado para ejercer ningún cargo directivo.*» I si una entitat gironina li sol·licitava una conferència sobre un tema tan poc subversiu com el paisatge xilè, el *Gobernador Civil* s'hi oposava perquè «*no quiero que ese rojo se luzca.*»

El doctor Pascual no tornà a participar en la vida pública:

fou només –simplement, i molt dignament– metge de nens, des de la seva consulta i des d'allí on la seva presència podia ésser útil. Com al Dispensari infantil i la guarderia del barri humil dels Germans Sàbat, o la Guarderia Natzaret del barri de la Catedral.

I escrivia. En una referència al *Segundo Congreso Español de Historia de la Medicina* (1965) que titula *Anotaciones de un rezagado* diu que l'esperit universitari es caracteritza per l'afany de mantenir, sense parar, la inquietud intel·lectual, i que aquest afany no és cap penyora d'orgull sinó, al contrari, d'obstinada humilitat.

Escriu sobre la fam, sobre figures mèdiques desaparegudes (en una d'aquestes memòries diu que s'ha de desconfiar d'aquell pensament mèdic que no hagi integrat el que es considerava veritat anterior), sobre *El Professor Don Manuel Cazorro i Ruíz i l'Institut de Girona del seu temps* (un homenatge al que fou un dels seus primers mestres) i obté el Premi Consolat de Mar 1973 amb un treball sobre *Población y migración en las comarcas de Gerona*, un treball que no únicament és ple de dades valuoses, sinó que, a més, és amarat de solidaritat i d'un clar sentit de fraternitat.

El doctor Pascual morí el març del setanta-set. En més d'una ocasió s'havia complagut a referir una frase de Finkelstein: «Schiller deia que l'home, a la vora de la tomba, encara planta la il·lusió de l'esperança.» I Finkelstein conclouïa: «Hem de fer com deia Schiller.»

Pompeo Pascual, el doctor Pascual, seguí el consell tota la vida.

Oriol Casassas
és pediatre.